

Edebi Eleştiri Dergisi

(Journal of Literary Criticism)

ISSN: 2602-4616

Cilt IV, Sayı I, Mart 2020

YÜKLENME TARİHİ: 28.01.2020 KABUL TARİHİ: 26.02.2020 YAYIN TARİHİ: 23.03.2020

Künye: (Araştırma Makalesi) Arslan, Çetin (2020). "Ruh Adam Romanında Tasavvuf Eleştirisi Yahut Tezadı Yaşamak", *Edebi Eleştiri Dergisi*, c. 4/1, s. 1-16
DOI: 10.31465/ceder.681299

Dr. Çetin ARSLAN
Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı
cetinars28@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7988-7692

RUH ADAM ROMANINDA
TASAVVUF ELEŞTİRİSİ YAHUT
TEZADI YAŞAMAK
CRITICISM OF SUFISM OR
EXPERIENCING THE
CONTRADICTION IN THE RUH
ADAM NOVEL

ÖZ

Ruh Adam romanında birçok konuya değinen Atsız eserin ismine rağmen tasavvufu eleştirir. Bu makalenin konusu romandaki bu tasavvuf eleştirisi ve yazarın/kahramanın eleştirdiği tasavvufu değişik boyutuyla yaşaması üzerinedir. Romanın adından başlayan ruhla ilgili yaklaşım eserin bütününe yayılır. Tarihi Evrak Komisyonu'nda göreve başlayan Selim Pusat buradaki iş arkadaşlarının tasavvuf sebebiyle ona göre anlamsız bir huzur içinde olduğunu öğrenir. Daha önce hiç bilgisi olmayan tasavvuf konusuna merak salar. Yaptığı okumalarda Hallac-ı Mansur'un hikâyesi nedeniyle tasavvufun saçmalığına karar verir. Çünkü din naslar sayesinde kesin kurallara sahiptir ve dinin esası Tanrı'nın tek başına hâkimiyetidir. Hallac-ı Mansur'un kendini Tanrı olarak göstermesine tasavvufi söyleme aşına olmadığı için aşırı tepki gösterir. Ancak romanın ilerleyen bölümlerinde saçmalık olduğunu düşündüğü tasavvufa yakın bir hayat sürer. Bunu da içki ve yasak aşk nedeniyle yaşar. Selim Pusat bulunduğu anı özümseyemeyen, etrafındaki insanlardan tiksinen bir ruh hâleti içindedir. Onun için kurtuluş yolu tarihin gizemli sayfalarına dönmektir. Bu dönüş kendi içinde bir inisiyasyonu barındırması açısından dikkat çekmektedir. Dolayısıyla tasavvufu mantıklı ve tutarlı gerekçelerle reddeden birey aşk nedeniyle ruhi bir yolculuğa çıkar. Yaptığı yolculukta yaşadığı ruhsal deneyimle tam anlamıyla bir "Ruh Adam" olarak teşekkül eder. Öte yandan Ruh Adam Hallac-ı Mansur'un tasavvuf anlayışının dini saçmalaştırılan boyutuna ve insanların tasavvuf sebebiyle etkisizleştirilmelerine bir tepki olarak değerlendirilmelidir. Çünkü sömürgeci mantık da İslam'ı bu noktadan vurmıştır. Selim Pusat'ın büyük mahkemede yaşadığı sorgu olayında kul kimliğiyle varlığı önemlidir. Bu noktada onun kendini Tanrı yerine koymayıp hesap vermesi insani bilincinin/kul bilincinin açık olduğu anlamına da gelmektedir. Atsız Türkçü bir yazar olarak tanımlanmasına karşılık bu romanda Türk tarihini sadece İslam öncesi

ABSTRACT

Atsız, who mentions many issues in the Ruh Adam (Spirit Man) novel, criticizes the Sufism despite the name of the work. The subject of this article is about this criticism of Sufism in the novel and the fact that the author/protagonist experiences the Sufism, which he criticized, from a different aspect. The spiritual approach that begins from the name of the novel spreads over the whole work. Selim Pusat, who started to work in the Historical Documentation Commission, learns that his colleagues here are in peace, which is meaningless to him, because of Sufism. He develops a passion for Sufism, about which he did not know anything before. During his readings, he decides on the absurdity of Sufism due to the story of Mansur al-Hallaj. Because religion has precise rules due to divine words and the principle of religion is the sole domination of God. He overreacts to the fact that Mansur al-Hallaj manifests himself as God because he is not familiar with Sufistic discourse. However, in the later parts of the novel, he leads a life close to Sufism, which he regards as nonsense before. He also experiences this because of drinking and forbidden love. Selim Pusat is in a state of mind that cannot internalize the moment he is in and disgusted with the people around him. The salvation way for him is to return to the mysterious pages of history. This turn attracts attention in that it contains an initiation in itself. So, the individual, who rejects Sufism on logical and consistent grounds, embarks on a spiritual journey because of love. He takes the shape of a "Spirit Man" with all his heart and soul through his spiritual experience on his journey. On the other hand, the Ruh Adam should be considered as a reaction to the aspect of Mansur al-Hallaj's understanding of Sufism, which renders the religion absurd, and the neutralization of people by reason of Sufism. Since the colonist logic struck Islam from this point. In the interrogation event that he experienced in the great court, Selim Pusat's presence with his servant self is important. At this point, the fact that he did not substitute

tarih olarak tanımlamaz. İslami unsurları görmezlikten gelmez. Kendi tarihi serüvenini bir bütün olarak algılar ve İslam'ı asla dışlamaz.

Anahtar Kelimeler: Atsız, Ruh Adam, tasavvuf, İslam, Hallac-ı Mansur.

himself for God and answered also means that his human consciousness is clear. Despite being described as a Turkist writer, Atsız does not define Turkish history only as a pre-Islamic history in this novel. He does not ignore Islamic elements. He perceives his historical adventure as a whole and never excludes Islam.

Keywords: Atsız, Ruh Adam, Sufism, Islam, Mansur Al-Hallaj.

Ettik o kadar ref'i taayyün ki Neşâtî
Âyine-i pür-tâb-ı mücellâda nihânız

Giriş

Mistik tecrübe neredeyse insanlık tarihiyle yaşıt bir serüvene sahiptir ve her toplumda değişik adlar ve şekillerle tezahür etmiştir. Mistik tecrübenin “medeniyet ve kültürler arası ortak yorumlar ihtiva ettiği” görülmektedir. Bu nedenle mistisizmi “dinler arasından akıp gelen büyük ruh nehri” olarak tanımlamak mümkündür (Kara, 2019: 12). Nitekim Avrupa’da tasavvufçu olduklarını iddia edenler “mistik tecrübenin esas olduğunu ve tasavvufun herhangi bir dinle alakası olmadığını söylerler” (Lings, 1986: 15).

Mistisizmin İslami adına tasavvuf denilmektedir. Tasavvuf, İslami kaynaklardan yola çıkarak dinî unsurların konu ile alakalı boyutlarını inceleyen, derinleştiren, başkalarına da aktarma yollarını gösteren bir faaliyettir. Bu faaliyet insanın mistik yönüne ve ruh terbiyesine işaret eden, dünyanın faniliğini anlatan, kalple alakalı davranışları temel alan bir ahlak ve tefekkür sistemidir (Kara, 2019: 16). Tasavvufun birden çok tanımı vardır. Ünlü mutasavvıf Cüneyd Bağdadî tasavvufu, “Halka uyma kirinden arınmak, süfli huylardan ayrılmak, beşerî ve âdi vasıfları söndürmek” (Kara, 2019: 27) olarak tanımlarken Gazali, “Kalbi Hakk’a bağlayıp masiva ile ilgiyi kesmek” (Kara, 2019: 29) şeklinde ifade eder. Yapılan tanımlarda tasavvufta esas olanın ruhi hayat olduğu, insanlarla ve dünyayla alakasının önemsizliği öne çıkarılmıştır. Yani tasavvuf her ne kadar toplumsal hayatın önemli bir dinamiğiye de onun esası bireysel ruhi yaşamın şekillendirilmesidir.

Batılıların İslam dünyası halklarını sömürgeleştirmek için seçtiği dini hayata saygı prensibi tasavvuf sayesinde daha da perçinlenmiştir. Tasavvuf kural dışı birtakım uygulamalara müsait bir alan olduğu için naslarla bağlanmış dini hayatın kurallarını gevşetebilmiştir. Buna en güzel örnek Fransız şarkiyatçıların en meşhurlarından ve en fazla etki uyandırmış olanlarından biri olan Louis Massignon'dur. Ona göre “İslam, Hristiyan yeniden doğuşunun sistematik bir itirazıdır.” İslam dininin asıl kahramanı Hz. Muhammed veya İbn-i Rüşd olmayıp “İslam'ın yeniden doğuşunu kendi vücudu ile kanıtlamaya uğraşırken” yobaz Müslümanlar tarafından idam edilen İslam evliyası Hallac-ı Mansur'dur. Becker ve Massignon yaptıkları çalışmalar sırasında Doğu'nun gerçek yüzünü silip onu Batı kafasına uydurabilmek için tahriflerde bulunmuşlardır. Dinin gerçek peygamberi Hz. Muhammed bertaraf edilmiş/ikinci dereceye çekilmiş onun yerine Hallac-ı Mansur

sahneye çıkarılmıştır. “Zira Hallaç Hz. İsa'ya daha çok benzemektedir” (Said, 1998: 151). Hallaç kimilerine göre kendini Tanrı olarak kimilerine göre de Tanrı ile özdeşleştiğini iddia ederek İslam'ın özüne en azından görüntüde zarar vermiştir. Böyle bir yaşam algısı ruhsal dünyanın dış dünyaya galebesi olarak yorumlanabileceği gibi “çılgınlık” olarak da yorumlanabilir.

Edward Said'in yukarıda ifade ettiği gibi işgale karşı cihat anlayışının terk edilmesi ve dini hayatın sadece bireysel/içsel tarafının öne çıkarılması için tasavvuf önemli bir rol oynamıştır. Şüphesiz bu durum asırlar içinde yaşanan tasavvuf pratikleriyle zaman zaman çelişebilir. Ancak sömürgeci anlayışın keşfedip uyguladığı bu metot, İslam dünyasında etkisini göstermiş, neredeyse tüm İslam âlemi genel olarak kadercilik ve böyle bir tasavvufî anlayış nedeniyle müstemleke hayatı sürmeye başlamıştır. Müslüman dünya kendisini tehdit eden bir durumla karşılaştığı zaman onun üzerine gitmemiştir. Pratikte de görülmüştür ki geçmişte sıkıntılı süreçler yaşayan Müslümanlar sorunlarını çözmek yerine dünya işlerinde ataleti tercih eder olmuşlardır (Güngör, 1991: 216). Bu ataleti yaratan anlayış yanlış tevilleriyle beraber tasavvuftan gelen tevekkül, kadercilik ve dünyanın faniliği algısıdır.

Tasavvuf, bireysel yaşam tarzına etkisi ölçüsünde edebiyatı kuran ve yönlendiren bir tesire de sahiptir. Nitekim Türk edebiyatının hem Divan hem de Halk edebiyatı tarafında “geleneksel edebiyatımızın zembereğini kuran, söylemin adeta ruhunu teşkil eden” ana unsur tasavvuftur. Tasavvufun asıl gayesi ise Tanrı'ya ulaşmak yani ilahi aşktır. Onun beslendiği kaynak ise İslam inancı ve İslami bilgi (Andı, 2018: 13-14) olsa da zaman zaman diğer mistik anlayışlar da dinde kendine yer bulmuştur. Tasavvuf, İslam dünyasında X. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar geçen sürede en parlak dönemini yaşar. Bahsi geçen sürede Osmanlı İmparatorluğu'nun İslam dünyasındaki etkisi çok fazladır. Osmanlı İmparatorluğu tasavvufa çok önem vermiş, mutasavvıfları korumuş ve kollamıştır (Fazlur Rahman, 2014: 237; Ocak, 2005). Osmanlı'da başlayan tasavvufî ekollerin yaygınlığı ve halka tesiri, yasaklanmasına rağmen Cumhuriyet devrinde de devam etmiştir.

Hüseyin Nihal Atsız'ın *Ruh Adam* romanı 1972'de, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ıyla aynı sene yayımlanmışsa da romanın 1972'den önce bile tamamlanmış olma ihtimali vardır. Buna delil olarak romanda yer alan Selim Pusat'ın Güntülü'ye yazdığı şiirin¹ *Orkun* dergisinin 3 Ağustos 1951 tarihli 44. sayısının beşinci sayfasında başlıksız olarak yayımlanması gösterilebilir. Şiirde başlığın olması gereken yerde bir dağ çizimi, şiirin altında da şairin/Atsız'ın adı ve bir not vardır: “Bu şiir, Atsız'ın intişar etmemiş bir romanından alınmıştır.” Bu ifade göstermektedir ki Atsız bu şiiri *Ruh Adam* için kaleme almıştır ve *Ruh Adam* 1951'de ya yazılmaktadır ya da yazılmıştır. Bu ayrıntı önemli, zira *Ruh Adam*'la *Tutunamayanlar*, hem yabancılaşma meselesi hem de postmodern anlatım tekniklerinin kullanılması bakımından benzer niteliklere sahiptir. *Ruh Adam*'ın yayımlanışından yirmi bir sene önce yazılmış veya yazılıyor oluşu bu romanın henüz 1950'lerde tamamlanmış olma ihtimalini akla getirmektedir. Eğer öyleyse *Ruh*

¹“Sevda gibi bir gizli emel ruhuna sinmiş;
Bir haz ki hayalden bile üstün ve derinmiş.
Gökten gelerek gönlüne rüzgâr gibi inmiş;
Bir sır ki bu, ölsen bile asla açamazsın...” (Atsız, 2015: 139).

Adam, Türk edebiyatının ilk postmodern romanıdır. “Edebiyat kanonunun bazı eserlere yönelik körlüğünün” nasıl bir eksiklik olduğunu anlamaya sadece bu örnek bile kâfidir (Özdemir, 2019: 7-8). Zira ideolojik okumalar, basını elinde tutan popüler eğilimler eseri de okuru da yönlendirebilmektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar için söylenen nitelikle belirtirsek Hüseyin Nihal Atsız ideolojik nedenlerle “sükût suikastına” uğramış bir romancıdır. Romanda Selim Pusat’ın tarihle ilgili yorumları, akılları zorlayan mahşer sahnesi ve ruhi yolculukları postmodernizmin yansımalarıdır. Nitekim postmodern tarih kuramına göre metinlerin tekrarlanması gerektiği düşünülür. “İster alıntı, ister montaj; metinlerarasılık budur” ve Atsız James Joyce’un yaptığı gibi “zamanın ilgasına yönelik bir nostaljiyle doldurduğu Selim Pusat’ı bir Uygur masalının güncel tekrarı şeklinde kurgular” (Özdemir, 2019: 9).

Atsız çoğu çevreler tarafından din düşmanı olarak tanınmaktadır. Ancak Atsız, komünizme karşı İslam’ın etkisini savunmuş, İmam-Hatiplilere övgüler düzmüş, Ayasofya’nın tekrar ibadete açılması için mücadele etmiş (Yılmaz, 2019: 35) bir milliyetçidir. Bu nedenle onun tasavvufa olumsuz bakma nedenini ele almak mühimdir. Tasavvufta özellikle ene’l-Hak kavramını eleştiren Atsız, bireyin Tanrılaştırılmasına İslami endişelerle karşı çıkar.

Tasavvufu “Türk Tasavvufu” bağlamında inceleyen Atsız, onu Türklerin İslam’a dâhil olmasından sonra ortaya çıkan uyumsuzlukları ortadan kaldıran ve Türk geleneklerini, İslam ile uzlaştıran bir düşünce olarak tanıtmıştır (Sanlı, 2010: 74). Eserlerinde Türk tasavvufu kavramını kullanmıştır. Tasavvufa da zaman zaman millilik açısından yaklaşmıştır (Atsız, 1997: 169). Zaten roman kahramanı Selim Pusat’ın yaşadığı “ruh göçü” (Jung, 2005: 47) Türk tasavvufi imgeleriyle yoğrulmuş modern bir trajedi olarak görülmelidir. Romanda hem reenkarnasyon yani ruh göçü ile birlikte düşünsel genetik mirasın tekerrürü dikkat çekici ve başarılı bir şekilde işlenmiştir (Kolcu, 2013: 506).

1. Ruh Adam Romanında Tasavvuf Eleştirisi

Ruh Adam romanında tasavvuf, roman kahramanı tarafından bir yandan bireyi ve toplumu “pasifleştirme ve etkisizleştirilme” açısından eleştirilirken diğer yandan roman kahramanı Selim Pusat’ın ruhi yolculuğunda başka bir söylem üzerinden etkili olmuştur. Ordudan atılmış bir asker olan Selim Pusat tasavvufi anlayışı askeri bir gözle ve gerçekçilik mülâhazasıyla olumsuzlar. Edebiyat öğretmeni olan eşi Ayşe Pusat ise tasavvufu savunur. Bu durum yazarın bölünmüş benliğinin göstergesi olarak düşünülmelidir: madde ve ruh. “İnanç ile bilgi arasındaki kopukluk, günümüzdeki zihinsel kargaşanın çok belirgin özelliği olan bölünmüş bilincin bir belirtisidir” (Jung, 1999: 86). Selim Pusat eşinin öğrencisi Güntülü’ye âşık olduktan sonra tasavvufi bir ruh yolculuğuna çıkar yani kelimenin tam anlamıyla bir “Ruh Adam” olur.

Ruh Adam bir Uygur masalıyla başlar. Selim Pusat’ın hayatı Uygur masalının kahramanı Yüzbaşı Burkay’ın yaşadıklarının farklı bir zamanda tekrarıdır. Yüzbaşı Burkay evli olmasına rağmen Kamlançu’ya bahar gelince büyük çam ağacının yanında gördüğü parlak bakışlı, ay yüzlü Açığma-Kün’e âşık olur. Ancak bir süre sonra Açığma-Kün ortalıktan kaybolur. Burkay bütün aramalarına rağmen onu bulamaz. Büyük bir ruhsal bunalıma girer. Sonunda ihtiyar, çirkin bir büyücü gelir ve ona şeytan Kilimbi’ye gitmesini söyler. Yasak aşk en büyük derttir. Kilimbi de

boyunu aşan bu derdi çözmesi için Burkey'ı Şeytanlar Baş Madar'a yönlendirir. Madar, Burkey'a karısını Ejderler Kağanı Naranta'ya kurban etmesi durumunda Açığma-Kün'e kavuşabileceğini söyler. Yüzbaşı Burkey evdeşini Naranta'ya kurban edince karısı da Burkey'a beddua eder: "Burkey! İyiliğe kemlik ettin. Tanrı seni bedbaht etsin. Kıyamete kadar, dünyaya her gelişinde ruhun ızdırap içinde çalkansın!" (Atsız, 2015: 8) der. Burkey'ın evdeşinin bedduası Budizm'in tenasüh akidesine uygundur. Burkey her metamorfozda (başkalaşım) aynı hatayı yapacak, aynı ıstırapı çekecek ve kıyamete kadar ebedî dönüşü yaşayacaktır (Eliade, 1994). Gayet açıktır ki Yüzbaşı Burkey, Selim Pusat'ın ebedî dönüşü yaşayan kahraman arketipidir. Selim Pusat da Burkey'ın metamorfoz geçirmiş güncel versiyonu olan bir yabancıdır. Arketip, tarihi ilk örneklerin her çağda tekrarlanması olarak yorumlanır (Jung, 2005:17). Tarihin tekerrür etmesi romanın hemen her unsurunda vardır: Burkey-Selim Pusat; Açığma-Kün-Güntülü; Burkey'ın evdeşi-Selim Pusat'ın karısı Ayşe; çam ağacı-Çamlı Kuru; Şeytan-Yek gibi...

Otobiyografik özellik taşıyan *Ruh Adam* romanı yazarın hayatıyla yakından ilgilidir. Atsız 1922'de Askeri Tıbbiye'ye girerse de burada birçok kavgaya karışır. Bağdatlı Mesut Süreyya Efendi'ye selam vermediği için 1925'te ordudan atılır. Ordudan atıldıktan sonra İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne girer. Burada Prof. Fuat Köprülü'nün asistanı olur. Prof. Fuat Köprülü'nün dekanlıktan ayrılmasının ardından Zeki Velidi Togan'ı bilim adamı saymayan ve bu yüzden Atsız'ın hışmına uğrayan Reşit Galip Milli Eğitim Bakanı olunca Atsız'ı da üniversiteden attırır. Bunun üzerine Atsız Malatya'da Türkçe öğretmeni olur. Daha sonra başka illerde de edebiyat öğretmenliği yapar. Romanda Selim Pusat'ın eşi Ayşe Pusat edebiyat öğretmenidir. Atsız'ın sınıf arkadaşlarından Prof. Dr. Tahsin Bangu Milli Eğitim Bakanı olunca onu romanda da geçtiği gibi Süleymaniye Kütüphanesi'ne uzman olarak atar (Sertkaya, 1987: 3-12).

Ruh Adam romanı bir aşk romanı olmakla beraber birçok toplumsal ve bireysel meseleyi de barındırır. Roman kahramanının yaşadığı ruhi tecrübeyi dikkate alarak romanı tasavvufu ilişkilendirmek mümkündür. Roman kahramanı Selim Pusat kralcı olduğu için ordudan atılmış ve bir süre hapiste yatmış eski bir subaydır. Ordudan atıldığı için işsiz kalmıştır, bu nedenle ekonomik sıkıntılar çekmektedir. Çamlı Kuru'ya yer yer gezintilere çıkan Selim Pusat'a eski arkadaşlarından birisi Tarihi Evrak Komisyonu'nda çevirmenlik işi önerir. Selim Pusat bu işi "bir baltaya sap olmak için" (Atsız, 2015: 125) kabul eder. Böylece o, münzevi ev hayatından kurtulup gerçek dünyaya dönme fırsatını yakalayacaktır.

Selim Pusat Tarihi Evrak Komisyonu'ndaki işini benimser ve kısa sürede işi öğrenir. Burada komisyon üyelerinin sohbetlerine kulak kabartan Selim Pusat konuşulan meselenin din ve tasavvuf olduğunu işitir. Daha önce kimseyle din hakkında herhangi bir tartışma yapmamış olduğu için ve askerlik haricinde bir meseleye kafa yormadığından "askerliğe hiçbir faydası olmayan tasavvufun burada konuşulması çok garibine" (Atsız, 2015: 126) gider. Böylece Selim Pusat toplumsal hayatın bireyi teskinleştirici gücü olan tasavvufu ilk defa burada duymuş, gündeminde olmayan bu mesele kafasında ilk çağrışımı yapmış olur. Bu çağrışım onun ileride yapacağı ruhi göçe de bir ön hazırlıktır.

Tasnif Komisyonu odasında romanda şeytan olarak tanıtılan Yek'e benzeyen bir adam Selim Pusat'ın dikkatini çeker. Tanpınar'ın *Huzur* romanında Mümtaz'ın

Suat'tan iğrenmesi gibi Selim Pusat da Yek'ten iğrenir. Çünkü Yek şekil bakımından çirkin biridir. Bu tanım şeytanın en bilinen tanımıdır ve eskiden beri çirkin insanlar şeytana benzetilir (Tuncer, 2015: 35). Selim Pusat'ın Yek'le karşılaşması aynı zamanda içindeki kötülükle karşılaşmasıdır. Yek'le karşılaştıktan sonra Selim Pusat tıpkı Mümtaz gibi “deliliğe teslim olur” (Parla, 2012: 23). Bu delilik aşkla da birleşince roman kahramanı için sıkıntılı bir iç yolculuk başlar.

Selim Pusat, Osman Fişer'in sonradan Müslüman olan bir Alman Yahudi'si olduğunu öğrenir. Önceleri Oskar adında bir Yahudi olan bu zatın asıl mesleği dikkat çekicidir. Osman Fişer, Hitler idaresinin baskısına uğradığı için Müslüman olmuş eski bir Şarkiyat profesörüdür. Türkçe, Arapça, Farsçadan başka birkaç dili bildiği için asker olmadığı hâlde komisyona alınmıştır (Atsız, 2015: 127). Selim Pusat din değiştirmeyi hoş karşılamaz. Bu noktada İslam topraklarının işgali için geliştirilen bir alan olan Şarkiyata dikkat çekilir. Yukarıda Edward Said'in de belirttiği gibi Şarkiyat çalışmaları İslam dünyasını esir almak ve onun yeraltı kaynaklarını sömürmek için yapılmıştır (Said, 1998). Osman Fişer tipi Selim Pusat'ın vatan ve millet algısının aksine üretilen bir tiptir. Romanda Osman Fişer'in çok belirginleştirilmemekle birlikte Selim Pusat'ın ilk kez Çamlı Kuru'da gördüğü Yek'e benzetilmesi Atsız'ın Şarkiyatçılara hoş bakmadığı anlamına gelir.

Komasyon üyelerinin bir kısmı Kur'an ve hadislerden tanıklar getirerek tasavvufun gerçek İslamiyet olduğunu savunurken diğerleri yine aynı kaynaklarla tasavvufun İslam dışı olduğunu iddia ederek onun bidat sayılması gerektiğini belirtir. Burada dikkat çekici ve Selim Pusat'ta şüphe uyandıran nokta aynı kaynakların değişik yorumlara sebep olmasıdır. Sohbetinde birçok tasavvufçudan bahsedilir. Bu isimler: Muhyiddin-i Arabî, Mevlânâ, Kemalpaşazade, Çivizade'dir. Tasavvuf hakkında münakaşa edenler yer yer beyitler de okurlar. Bu beyitlerden biri Selim Pusat'ın aklında kalır: “Tasavvuf yâr olup bâr olmamaktır; / Gül-i gülzâr olup hâr olmamaktır” (Atsız, 2015: 128). Bu beyti tekrarlayan Selim Pusat beytin derinliğini ölçemez. Çünkü tasavvuf lügatine aşına değildir. Şiir okurunun okuduğu metnin dünyasına ait bilgisiyle türe ilişkin bilgisinin okuduğu metni anlamlandırmak için önemli olduğu aşikârdır. “Türk edebiyatında bu hiç de yabancı olmadığımız bir durumdur: Özel kodlarla yazılan Tasavvuf şiirini doğru yorumlayabilmek için türün konvansiyonel dilini bilmek gerekir” (Parla, 2013: 27). Nitekim Selim Pusat bu şiirin dünyasına aşına olmadığı için onun sembolik dilini anlamamakta mazurdur. Bu noktada romanın ilerleyen bölümlerinde âşık olduktan sonra şiirle yatıp kalkmaya başlayan Selim Pusat'ın tasavvuf neşvesini değilse de şiir neşvesini yaşadığına şahit olunur. Böylece kahraman tasavvufun konvansiyonel diliyle de tanışır.

Osman Fişer, Selim Pusat'a tasavvuf hakkında ne düşündüğünü sorar. Selim Pusat konu hakkında daha önce hiç düşünmediğini ve bilgisinin olmadığını söyleyince Osman Fişer şöyle bir ifade kullanır: “Bunların çoğu tasavvufu İslamiyet sanıyor. Hâlbuki budizm ve mânihazmin çorbasıdır. Tuz ve biber olarak da içinde epey Hristiyanlık ve Yahudilik var” (Atsız, 2015: 128). Bu açıklamayı dinleyen Selim Pusat İslam büyükleri arasında bu hakikati bilen kimsenin olup olmadığını sorunca Osman Fişer'in cevabı, “Bu domuz Yahudiler, Müslüman olarak Müslümanlığı bozmak için bu bid'atleri soktular” (Atsız, 2015: 129) şeklindedir. Atsız tasavvufu ilgili bir yazısında “tasavvuf” kavramını, bütün din ve felsefelerin bir karması olarak tanımlar. Tasavvufun iyice araştırıldığında İslam'a ters birçok noktalarının bulunabileceğini iddia eden Atsız, Yunan felsefesi ve Budizm gibi

öğretilelerle beslenen tasavvuf sebebiyle Tanrılık iddiasında bulunan bireylerin ortaya çıkabileceğini öne sürer (Atsız, 1969: 446). 1960'lı yıllarda Münevver Ayaşlı ve Nurettin Topçu ile girdiği polemiklerde de bu görüşlerini anlatır (Sanlı, 2010: 111). Osman Fişer yorumlarına iyi bir imam olmak için iyi bir haham olmak gerektiğini de ekler. Bu açıklama İsrailiyat'ın İslami anlayışa ne derece karıştığını gösterir (Hatiboğlu, 2001: 199-202). Selim Pusat bu açıklama karşısında Osman Fişer'e hangi ırktan olduğunu sorunca ondan şeytan ırkından olduğu cevabını alır. Osman Fişer'in açıklamaları karşısında kafası allak bullak olan Selim Pusat onu tekrar şeytan Yek'e benzetir. Çünkü Selim Pusat'a/Atsız'a göre milliyetsizlik şeytanlıkla eş değerdedir.

İşten eve dönen Selim Pusat'ın aklında tasavvuf meselesi dönüp durmaktadır. Edebiyat öğretmeni olan eşi Ayşe Pusat bireysel işleriyle uğraşırken Selim Pusat ona tasavvufun ne olduğunu sorar. Bu soru eşini şaşirtırsa da askerlikten başka bir mesele hakkında kafa yormayan kocasının hayata döndüğü anlamına da gelmektedir. Ayşe Pusat tasavvufun din felsefesi olduğu cevabını verince Selim Pusat şöyle bir açıklamayla şu soruları yöneltir: "Din birtakım kesin buyuklar ve kaidelerden ibaret değil mi? Bu kadar sert ve değişmez kaideler manzumesinin felsefesi olur mu?" (Atsız, 2015: 130). Selim Pusat'ın bu yorumu karşısında şaşırarak Ayşe Pusat ona "Tasavvuf, teferruata ehemmiyet vermeden geniş bir müsamaha içinde ve yalnız sevgiye, iyiliğe dayanarak insanı, dünyayı, kâinatı, Tanrı'yı anlamak sistemidir" (Atsız, 2015: 131) şeklinde bir açıklama yapar. Selim Pusat eşine tasavvufta diğer dinlerin etkisi olup olmadığını sorunca tasavvufun, "Bütün dinleri, bütün insanları kavrayan bir felsefe" (Atsız, 2015: 131) olduğu cevabını alır. Böylece Ayşe Pusat tasavvufun diğer mistik anlayışlarla teması olduğunu belirtir. İslam tasavvufu içinde yabancı tesirlerin olduğu muhakkaktır. Bununla birlikte bu tesirler "İslâm'ın kendi kaynakları (Kur'an ve Sünnet) içinde asimile edilmiştir" (Güngör, 1991: 50). Selim Pusat bu açıklamaya karşı eşine tasavvufun ne gibi faydası olduğu sorusunu yöneltir. Ayşe Pusat insanı huzura kavuşturmak noktasında tasavvuf gibi bir ilacın olamayacağını, tasavvufun insanı ruhi olarak rahatlattığını, onun teskinleştirici ilaç tesiri yaptığını açıklar. Selim Pusat bir aksiyon adamı olarak tasavvufun pasifleştirici etkisine karşı daima tereddütle yaklaşmıştır. Çünkü insanın sahip olduğu potansiyeli etkisizleştirme noktasında tasavvuf ciddi bir tehlikeyi de barındırmaktadır (Güngör, 1991: 217).

Selim Pusat tasavvufu tanımaya çalışırken asla art niyetli değildir. Hatta zaman zaman çalıştığı kurumdaki insanların aşırı derecede ruh sükûneti yaşamalarını imrenerek izler. Askerlikten başka bir hayatın doğru olmadığını düşünen bir birey olarak dış dünyada sürekli huzursuzluk yaşamaktadır. İç huzursuzlukları nedeniyle işte komik ve basit hatalar yapmaya başlar. Etrafındaki insanların ve iş arkadaşlarının aşırı derecede huzurlu olması onu daha da meraklandırır/huzursuzlandırır. Kendi kendine şöyle düşünür: "Halbuki iş arkadaşları nasıl bir gönül rahatlığı içindeydiler? Bunlar neden böyle kaygısız diye düşündü. Acaba dinî inançlarından mı böyle olmuşlardı? Yoksa tasavvuf mu onlara bu ruh sükununu veriyordu?" (Atsız, 2015: 151).

Selim Pusat kendi huzursuzluğu karşısında iş arkadaşlarının rahatsız edici huzurunun nedenini tasavvufla ilişkilendirir. Bu noktada Osman Fişer tekrar devreye girer. Selim Pusat ona bu insanların vazife anlayışlarının olup olmadığını sorar. Osman Fişer tasavvuf ehli olan arkadaşlarının yaptıkları işi "kuruntu ve hayal"

(Atsız, 2015: 152) olarak nitelediklerini, dünya işinin aldatıcı ve kıymetsiz olduğuna inandıklarını belirtir. Tasavvufun esas prensiplerinden biri olan tevekkül anlayışı (Fazlur Rahman, 2014: 196; Kara, 2019: 81) komisyondakilerin bireysel hayatlarında huzurlu bir yaşama sahip olmalarına vesile olmuştur. Selim Pusat bu açıklamaya karşı iş arkadaşlarının deli olduğuna kanaat getirir ve Fişer'e onların deli olup olmadıklarını sorar. Osman Fişer bu soruyu "Tımarhane dışındaki deliler... Bunlar tasavvufa inanmışlar. Olgun insan olmaya, Allah'la bir olmaya çalışıyorlar" (Atsız, 2015: 152) şeklinde cevaplandırır. Allah'la bir olmak yani fenafillah varlığını Allah'ta yok etmektir. Sürekli Allah'ı düşünmek anlamına gelir (Kara, 2019: 121-125). Allah'la bir olmak kavramı hakkında düşünen Selim Pusat iş arkadaşlarının huzur içinde olmalarını Allah'la bir olma arzularına bağlar. Bunun üzerine "Tasavvufun insana huzur verdiğini yeniden işiterek kendini başka hayallere kaptırıp" (Atsız, 2015: 152) oradan ayrılır. Bu konuşmalar onun ruh dünyasında büyük akisler uyandırmasa da ruhi yolculuğa dair birikimleri artmaya ve ruhsal dünyanın kapılarını zorlamaya başlar. O derece tasavvufla ilgilenir ki işten tekrar eve döndüğü zaman eşiyile yine tasavvuf konusunu konuşur. Ayşe Pusat tasavvufun din felsefesi olduğunu tekrarlayınca Selim Pusat tasavvufun dini inkâr mı ettiğini veya onu basit, eksik mi bulduğunu sorar. Ayşe Pusat bu soruya genel kabul gören ve daha önce Osman Fişer tarafından cevaplandığı gibi olgun insan olmak şeklinde cevap verir. Selim Pusat "Kesin ve şaşmaz kaideler sistemi olmasına rağmen din herkes tarafından başka türlü anlaşılıyor demektir" (Atsız, 2015: 153) şeklinde bir yorumda bulunur. Çünkü Selim Pusat kesinliği naslarla teyit edilmiş dinî kuralların değişik bir yorumu olan tasavvufu "dine karşı bir din" olarak düşünür.

Ayşe Pusat eşine verdiği cevapta mezheplerin doğuş sebebiyle tasavvufun doğuş sebebini eşitler. Mezhepler arasındaki çatışmaların dinler arası çatışmalardan daha çetin olduğunu belirten Ayşe Pusat, tasavvufun bu savaşı engellemek için çalıştığını iddia eder. Tasavvufun da farklı ekollere ayrıldığını ifade eden Ayşe Pusat, tasavvufçuların mücadelesinin fikir alanında kaldığını, büyük mutasavvıfların farklı anlayışlarına rağmen birbirlerine saygı gösterdiklerini beyan eder. Tasavvufun esasının "kâinatın Tanrı'dan ibaret olduğu; her varlığın, her şeyin bu Tanrı'nın tecellisinden, görünüşünden ibaret" (Atsız, 2015: 154) bulunduğu inancına sahip olduğunu belirtir. Mutasavvıfların bu hakikati sezgi ile keşfettiklerini de ekler. Bunun tasavvuftaki adı vahdetivücuttur (Kara, 2019: 268). Selim Pusat böyle bir anlayışın dinden çıkmak olduğu kanaatindedir. "Ene'l-Hak diyen kişi (...) hakikate kendini dâhil eder. Dolayısıyla yaratanla yaratılan arasındaki mutlak ayrımı, öznenesne ilişkisindeki uzaklığı kabul etmez" (Dellaloğlu, 2016: 84).

Huzuru arayan Selim Pusat eşinden tasavvufla ilgili kaynaklar alır ve okumaya başlar. Bu kaynakları okurken mutasavvıfların aşırılarından ve yanlış anlaşılabilirlerinden biri olan Hallac-ı Mansur² gelir. Hallaç tasavvufi anlayış için bir mihenk taşıdır ve istismara çok açıktır:

"Ömründe ilk defa askerlik dışındaki bir konuya böylesine merak ve ilgiyle dalmıştı. Masal okuyan bir çocuk gibiydi. Bir aralık, okuduğu kitap kendisini

²Hallac-ı Mansur (Öl. 309/921): İranlıdır. Tasavvuf tarihinin en meşhur sûfilerinden biridir. Horasan, Sicistan, Maveraünnehir ve Hindistan'a seyahatler yaptı. "Ene'l-Hak" sözünden dolayı idam edildi. Kara, Mustafa (2019). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 140.

Hallâc-ı Mansur'a getirdi. Hâllac-ı Mansur, "ene'l-Hak" dediği için işkenceyle öldürülürken kendisini öldürenler için Tanrı'ya yalvarıyor ve şöyle diyordu: "Onları bağışla. Beni bağışlama. Mademki benim insanlığımı kendi Tanrılığında yok ediyorsun, benim insanlığımın senin Tanrılığın üzerindeki hakkı ile, benim sana kavuşmama böylece sebep olan bu insanları senin de yarlıgamanı istiyorum."

Mansûr'u parçaladılar. Her parçasından "ene'l-Hak" feryadı yükseldi. Yaktılar. Külleri "ene'l-Hak" diye bağırdı. Küllerini ırmağa attılar. Irmak "ene'l-Hak" haykırışıyla doldu..." (Atsız, 2015: 155-156).

Bu satırları okuyan Selim Pusat elindeki kitabı sert bir şekilde masaya bırakır. Bu bırakış tepkisel bir bırakıştır. Huzuru arayan Selim Pusat eşine, din felsefesi dediği şeyin "deli saçmaları" (Atsız, 2015: 156) olduğunu söyler. Ayşe Pusat onun eseri neden beğenmediğini sorunca ondan "saçma" cevabını alır. Bu saçma ifadesi Hallac-ı Mansur'un din felsefesiyle ilgili olduğu kadar dinin masallaştırılmasındadır. Atsız bir makalesinde mutasavvıf Kaygusuz Abdal'ın "Kıldan köprü yaratmışsın/ Gelsin kullar geçsin deyi/ Biz hele şöyle duralım/ Yiğit isen geç a Tanrı" şathiyesini küfür içerdiği düşüncesiyle eleştirir. Mutasavvıfların bu tür sözlerindeki "derin ve ince manaların" asılsız olduğunu iddia eder. Hem Hallac-ı Mansur hem de Kaygusuz Abdal eleştirisinde Atsız tasavvuf düşüncesini İslam'a aykırı gördüğü için onları doğru bulmaz (Sanlı, 2010: 75-76). Anlatıcı onu tasavvuf kitabını okurken "Masal okuyan bir çocuk gibi" tanımlar. Masal okuma eylemi çocuğun fantezi dünyasına seslenen bir eylemdir ve gerçeklikle ne kadar uzaksa o kadar muteberdir. Bu noktada Ayşe Pusat eşine Hallaç'ın büyük inanç sahibi olduğunu söyleyince Selim Pusat eşine şu cevabı verir:

"Neyin inancı?.. Kendisini Tanrı ile bir tutuyor ve Tanrı üzerindeki hakkından bahsediyor. Ene'l-Hak demenin bir mânâsı da ben Tanrı'yım demek değil mi? Tımarhaneler tanrılık, peygamberlik, padişahlık taslayan çılgınlarla doludur. Bu da onların dışında kalmış bir nümunesi olacak!.." (Atsız, 2015: 156).

Yukarıdaki ifadeleriyle Selim Pusat "Ene'l-Hak" ifadesini şirk olarak düşünür. Şirk ise dinin en büyük günah saydığı bir meseledir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "*Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a şirk koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur*" (Kur'an-ı Kerim: 4/48) buyurulmaktadır.

Ayşe Pusat'ın tasavvufla ilgili görüşünü tekrarlaması üzerine Selim Pusat herkesten ve her şeyden öğrendiğini söyler. Herkes tarafından kabul edilen anlayışlara yani tasavvufa tahammül edemez. Kalabalıkların tasavvufa bağlılığının ana nedeni mensuplarını Allah ile direkt temasa geçirdiğini öne sürmesidir. Din adamları bunu reddederse de tasavvufun halk arasındaki cazibesi o kadar güçlüdür ki sufilik "zamanla tam anlamıyla kendisine ait düşünce yapısı, tatbikat ve teşkilâtıyla 'din içinde din' haline" (Fazlur Rahman, 2014: 219) gelmiştir. Selim Pusat bu konuda son söz olarak eşine şöyle seslenir:

"Senin herkes dediğin kalabalık, içinde cahilleri, hainleri, budalaları bol bol barındıran bir kuru gürültüdür. Herkes kabul etti diye ben de bu hezeyanları kabul mü edeceğim? Herkes Meryem Ana'mızın bir bakire olarak, hiçbir

erkeklerle temas etmeden çocuk doğurduğunu da kabul eder. Herkes İsa'nın hem Tanrı, hem de Tanrı'nın oğlu olduğunu da kabul eder. Çünkü herkes dediğin şey bir hayvan sürüsüdür.” (Atsız, 2015: 157).

2. Tezadı Yaşamak ve Ruh Göçü

Selim Pusat inançsız biri olarak dini ve tasavvufu kabul etmezse de Harp Akademisi'nden sınıf arkadaşı Şeref'in fotoğrafına bakarken inanma ihtiyacı hisseder. Aynı zamanda eşinin öğrencisi Güntülü'ye de âşık olur. İki kuvvetli duygunun bir anda yaşanması onu bunalımlara sürükler. Şeref görevden atılınca “Tiyatro bitti. Beklemeye lüzum görmüyorum” (Atsız, 2015: 159) diyerek intihar etmiştir. “Selim bir öteki hayata inanmıyor, Şeref'in artık bir şey duymadığını, duymayacağını biliyor, fakat hatıralara saygı göstermenin insanları insan yapan bir üstünlük olduğunu da kabul ediyordu” (Atsız, 2015: 159). Bu açıklama inançsız olan Selim Pusat'ın inanma arzusunu ortaya koyar. Ancak içinde bulunduğu buhran ve ona göre din diye anlatılan masallar onu inanmaktan alıkoyarsa da içindeki inanç dürtüsünü susturamaz. Zaten Atsız dine değil, tasavvufi sapkın anlayışlara karşı olmuştur. Onun Müslümanlığını kültürel Müslümanlık olarak kabul etmek gerekir. Bir insan ateist olsa bile Müslüman olabilir. “Bu ülkede ateist olup yine “kültürel Müslüman” olabiliriz. (...) Bayramda, cenazede, mezarlıkta” (Dellaloğlu, 2016: 25).

Romanın otobiyografik bir özellik taşıdığını yukarıda belirtmiştik. Hüseyin Nihal Atsız'ın edebiyat öğretmenliği yapmış olmasıyla romanda Selim Pusat'ın eşinin edebiyat öğretmeni olması yazarın başkalaşımının göstergesidir (Parla, 2012: 15). Şüphesiz Atsız'ın yaşamı ve psikolojik durumu romanda birebir işlenmemiştir. Atsız'ın askeriyeden ve ardından üniversiteden atılması yazara “keşfedilmemiş davranış şekillerinin dünyasına girme” fırsatını vermiştir ve yazar yaşadıklarını “tutarlılık ve karmaşıklık” artırıcı bir şekilde kullanarak onu sanat eseri hâline getirmiştir (Wellek ve Warren, 2011, 106).

Romanda aynı ev içinde iki kahraman tasavvufa farklı bakış açılarını benimser. Selim Pusat'ın tasavvufu benimsemediği görülürken eşinin tasavvufu savunduğuna şahit olunur. Selim Pusat aradığı iç huzurunu bulamayıp âşık olunca kendini içkiye verir. Aşırı içki tüketimi sonunda ruhi sınırlar görmeye başlar. Çünkü modern zamanda yaşayan Pusat, “Üstün benlikle ezik benlik arasında savrulan, benliğini bir yandan eksiltip bir yandan çoğaltan, nesnel dünyayla arasındaki sınırı kaldırmaya yarayacak her yolu (şiir, içki, haşhaş, müzik) denemeye hazır” bir kahramandır ve başkalaşım böyle başlar (Parla, 2012: 20). Ancak *Ruh Adam*'da Selim Pusat'ın yaşadığı şey başkalaşım değil, öze/asla dönüş olarak okunabilir.

Selim Pusat'ın özellikle Güntülü'ye âşık olduktan sonra kendini içkiye vermesi tasavvufi söylemde aşk şarabı içmek kavramıyla da ilişkilendirilebilir. Tasavvufta “sekr hâli” (Kara, 2019: 125) denen durum mutasavvıfın Allah aşkıyla sarhoş olması anlamına gelir. Divan edebiyatının sembolik söyleminde şarap İlahi aşkı imleyen bir mecaz olarak kullanılır (Levend, 1984: 46). Romanda Güntülü Fuzuli'nin, “Can verme gam-ı aşka âfet-i cândır;/ Aşk âfet-i cân olduğu meşhur-ı cihandır” (Atsız, 2015) beyti Atsız'ın Divan şiirinin anlam dünyasına hâkim olduğunu gösterir. Bu sebeple Selim Pusat'ın Güntülü'ye âşık olmasına rağmen ona kavuşamayışını İlahi aşk bağlamında okumak da mümkündür. Zaten romanda Selim Pusat'ın eşine Leyla ile Mecnun'u sorduğu görülür (Atsız, 2015: 118).

Yürüyüş yaptığı bir günde Eski Arkadaşlar Marşı'nı duyan Selim Pusat Çamlı Koru'da kaybolmuştur. Bir nevi manevi esrime hâli yaşamaya başlamıştır. Bu hâl içinin refakatiyle gerçekleşmiştir. Onun huzursuzluğunun asıl nedeni ilk günah sebebiyle cennetten çıkarılmış olan insanlığın dünya hayatındaki uyumsuzluğudur (Savaş, 2018: 49). Kendini şiir okumaya veren Selim Pusat sağlık sebebiyle yasaklanan içkiye tekrar dönünce çılgınlar gibi şiir okumaya başlar. İçki ve şiir sayesinde aradığı huzuru bulmaya çalışır. Buna da bir nebze de olsa ulaşır. “Birçok şeyleri irade kuvvetiyle unutu[r], bu sayede yüzünde bahtiyar insanların rahatlığı ve yumuşaklığı” (Atsız, 2015: 242) görünmeye başlar.

Selim Pusat içkiye sığındığı günlerden birinde mahkemeye çağrılır. Bu mahkeme Mahkeme-i Kübra'dır yani mahşerdir. O, “Yasak aşktan” (Atsız, 2015: 250) dolayı muhakeme edilecektir. Burada yine tasavvufi söylemdeki rüya hâli gündeme gelir (Kara, 2019-102-106). Selim Pusat'ın aşk sebebiyle mahkemeye çağrılışı ironik bir delilik olarak da okunabilir. Selim Pusat kendisinden on beş yaş küçük Güntülü'ye âşik olmasına verilen aşırı tepkiyi mahkeme sahnesiyle ironize etmiştir. Öte yandan delilik belirtileri de yaşar. İnançsız bir adam olarak Selim Pusat Allah'ın huzuruna çıkar. İçindeki iman cevheri belirir. İçkinin tesiri artık geçmiş, yerine “başka türlü, anlatılmaz bir sarhoşluk gelmişti. Dünya kadar, kâinat kadar geniş olan bir meydanda çit çıkmıyordu.” (Atsız, 2015: 255). Nitekim “Edebiyatta iki tema vardır ki yazılmış ve yazılacak tüm anlatıların tükenmez kaynağını oluşturur. Gerçeklik/yanılsama İkilişiyle, akıllılık/delilik İkilişi” (Parla, 2016: 222). Selim Pusat roman boyunca gerçeklik/yanılsama ikilişiyle akıllılık/delilik ikilisini sürekli yaşar.

Selim Pusat mahşer sahnesinde inanmadığı şeylerin gerçek olduğuna kanaat getirir. Bu noktada kullanılan imgelerin büyük çoğunluğu İslami öğeler taşır. Mahşer sahnesi “anlatımdaki ihtişam, gerilim, heyecan yüklü olması ve teferruata dikkati dolayısıyla *İlahi Komedi*'yi” hatırlatmakla birlikte farklı yönleri de vardır. *İlahi Komedi*'de ruhların çektiği sıkıntı ayrıntılı bir şekilde anlatılmışken *Ruh Adam*'da mahşerin seyri Selim Pusat'ın bakışına göre verilmiştir. “Olaylar tabiatüstü, fakat çok açık ve nettir. Hükümler ve düşünceler de net ve gerçekçidir” (Ercilasun, 2001: 44). Selim Pusat sorguda tam anlamıyla huzura kavuşur. Bunu Kuşeyri'nin tasavvuf tanımlarıyla söylemek mümkündür. Tasavvuf “Birsam [Ruh bilimi] hastalığına benzer. Evveli hezeyandır, sonu sükündür. Temkin haline ulaşıncaya dilsiz olunur” (Kara, 2019: 29). Nitekim Selim Pusat bir nevi birsam hastalığına tutulmuş, büyük bir hezeyanı yaşamış ve sonunda sessizliğe yani huzura ermiştir. Romanın sonunda ortadan kayboluşu da bunu ispatlar.

Romanda mahşer meydanı, Cebrail, Mikail, İsrail, Levh-i Mahfuz, Hz. Muhammet ve diğerleri dinin inanılmasını şart koştuğu kişiler ve unsurlardır. Selim Pusat aşk nedeniyle yapılan bu mahkemede vurulmakla cezalandırılır. Mahşer Meydanı'nda arkadaşı Şeref ona “Aslında sen nefsinle vuruşacaksın! dedi. Günahkârsın...” (Atsız, 2015: 277) şeklinde seslenmesi tasavvufi unsurlar içerir. Öte yandan hesaplaşmak için savaşa çağrılan Selim Pusat'ın karşısına beş kişi gelir. Beş kişi birbirine yaklaşarak tek kişi olur. Bu tek oluş çoklukta teklik anlamına gelir ve tasavvufi söylemin en önemli unsuru vahdetivücut nazariyesini imler. Atsız benlik bölünmesini anlatmak için tasavvufi söylemi kullanır. Böyle bir söyleme karşı olan Selim Pusat kendisiyle de çelişir. İnanmadığı dinsel değerler ve tasavvufi imgeler içki nedeniyle yaşadığı ruhi rüyalar vesilesiyle kendisine gösterilir. Kısacası Selim

Pusat inkâr ettiği tasavvufî hâli aşkın sarhoş edici tesiriyle yaşar. Burada Leyla ile Mecnun hikâyesinin yansmasıyla birlikte Eski Uygur masalının etkisini de unutmamak gerekir.

Selim Pusat'ın yaşadığı ruhsal tecrübe veya macera tasavvufî bir içeriğe sahip olmakla birlikte onun terimlerinden sıyrılmış bir ruh tecrübesi olarak görülmektedir. Çünkü o, imanını kaybetmiş bir birey olarak romanda tanıtılır. Bu durum psikolojik bunalım yaşayan bireyin sığınacak manevi bir limandan mahrum kalmasına neden olur. Tasavvuf ise insanın yaşadığı tüm durumları yaratıcı güce havale ederek, buna tevekkül deniyor, bireyi rahatlatır. Bu yüzden tasavvufî anlayışın hâkim olduğu dünyada Selim Pusat'ın yaşadığı gibi bir trajedinin yaşanması mümkün değildir. Tasavvufî anlayışta aşka düşmüş özne belli bir zaman sonra nesnesini kaybedip aşkın kendisinde erir. Özetle tevekkül ve kadere iman nedeniyle “eski medeniyetimiz de insan kendi kaderi ile büyük mânâsında karşı karşıya kalmak fırsatını” (Tanpınar, 1997: 25) bulamazdı. Selim Pusat ise aşkın Mecnun hâlini yaşarken dünyevi bir seyrisülûk nedeniyle büyük bir trajediyi iliklerinde hisseder.

Atsız'ın dindar kahramanı olan Ayşe Pusat'ın tezahürlerini onun diğer romanlarında³ görmek mümkündür. Burada bu görüşümüze örnek olması açısından yazarın *Z Vitamini* ve *Deli Kurt* romanlarını anmak yeterli olacaktır. İlk defa 1941'de yayınlanan *Z Vitamini* İsmet İnönü eleştirisidir ve *Ruh Adam* romanındaki hesap sahnesinin ilk örneği olarak görülmelidir. *Z Vitami*'nin sonunda İsmet İnönü aynı *Ruh Adam*'ın sonundaki mahşer sahnesi gibi İnönü Harbi şehitleriyle karşılaşır. Şehitler İnönü'den şikâyetçidirler. Ona “Memlekette Allah adını yasak ederken bizim Allah Allah diye can” (Atsız, 2019: 129-130) verdiğimizizi unuttun diye sitem ederler. İnönü aynı şekilde Müşir Fevzi Çakmak'la da karşılaşır. Fevzi Çakmak da onu “Müslümanlık, Türklük ve Türkçülüğün düşmanı” (Atsız, 2019: 131) diyerek niteler. Roman “Tarih Baba”nın ak sayfalarına bir kara leke olarak İnönü'nün toz hâline dönen parçacıklarının yapışmasıyla sona erer.

1958 yılında yayımlanan *Deli Kurt* romanında da ruhlarla yapılan bir diyalog vardır. Roman kahramanı Çakır, hanedan üyesi olan İsa Bey'in askeridir. Fetret Dönemi'nde yaşayan İsa Bey'le kardeşleri arasında taht kavgası olduğu için İsa Bey, karısı Balâ Hatun'u Çakır'a emanet eder. Çocuğunu Çakır'ın köyünde doğuran Balâ Hatun orada ve eşi İsa Bey de başka bir mekânda ölür. Çakır, Balâ Hatun'un ruhuna Kur'an okumaya gittiği zaman mezarların başında hayaletler görür. Romanda “Hayaletler” başlığı verilen bölümde, İsa Bey, Balâ Hatun, Çakır'ın annesi ve babasının ruhu vardır. Ruhlar, Çakır'la konuşup helalleşirler ve ona hep beraber “İnsan anıldıkça yaşıyor” (Atsız, 2019a: 42) derler. Bu ifadelerle ölenlerin dualarla anılmaları gerektiğini belirtirler. Öte yandan bu durum Atsız'ın tarihe, duygusal bir anlam yüklediğini de gösterir. Bu olay üzerine manevi bir duygu yoğunluğu yaşayan Çakır, Kur'an okuduğu sürece gözyaşlarına hâkim olamaz. Yukarıda yapılan alıntılar da gösteriyor ki Atsız, Müslümanlığa ve Türklüğe sonuna kadar bağlıdır ve

³ Atsız'ın hayatı ve eserleriyle ilgili çalışmalar için bk. Ercilasun, Ahmet Bican, (2018). *Atsız-Türkçülüğün Mistik Önderi*, İstanbul: Panama Yayıncılık, 768 s.; Özdemir, Cihan (2019). *Hüseyin Nihal Atsız Hayatı Fikirleri Ve Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Altınordu Yayınları, 445 s.

mağşerde hesap verileceğine dair inancı iliklerine kadar hissetmektedir. Diğer taraftan bu durum gerçek hayatta ona yapılan zulümlerin Tanrı'ya havalesi gibidir.

Romanın sonunda, Selim Pusat ortalarda görülmez. Bu kayboluş yine tasavvuf lügatini hatırlatır. Selim Pusat kaybolduktan sonra Ayşe Pusat çok üzgündür. Onu asıl şaşkırtan şey, oğlu Tosun'un, babasının "Yukarıda" olduğunu işaret etmesidir. Ayşe Pusat, "Selim Pusat'ın duvardaki çerçevesi büyük resminin yalnız çerçevesi" (Atsız, 2015: 290) kaldığını görünce düşer bayılır. Burada Neşâti'nin meşhur beyti sanki Selim Pusat için söylenmiştir: "Ettik o kadar ref'-i taayyün ki Neşâti/ Âyine-i pür-tâb-ı mücellâda nihanız" (Tanpınar, 1997: 17). Roman kahramanı Selim Pusat'ın ortadan kayboluşu, onun manevi bir yolculuğa⁴ çıktığı anlamına gelir. "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" (Campbell, 2013) ister rüya ister sanrı olsun, fotoğraf mimesisin/yansımanın tam karşılığını verir. Bu eşyaların dünyasıdır. Selim Pusat ise yansımalar dünyasından "âyine-i pür-tâb-ı mücellâda nihan" olur. Onu ancak günaha bulaşmamış ruhlar yani çocuklar görebilir.

Sonuç

Ruh Adam romanı Selim Pusat karakterinin yaşadıkları üzerinden birçok konuya değinir. Bu konulardan biri de tasavvufur. Tasavvuf İslam dünyasını etkileyen bir manevi cazibe merkezi olarak asırlarca yaşanmıştır. Ancak zaman içinde özünü kaybederek bozulmuştur. Bu bozulmanın ana nedeni dinin esaslarının birtakım tasavvufi anlayışlar nedeniyle zedelenmesidir. Akla ve gerçekçiliğe dayanan askerlik mesleği tasavvuf gibi akıl dışı hususlara bağlı bir anlayışı elbette benimsemeyecektir. Bunun yanında Selim Pusat'ın Uygur masalı ekseninde geçmişe özlem duyması onun bulunduğu zamana yabancılaşmasıyla ilgilidir. Tasavvufa inanmayan bir birey olarak yaşadığı ruh hâli tasavvuf terimiyle seyrisülük hâlidir. Bu, büyük mahkeme sahnesiyle zirveye ulaşan inisiyasyonunun (Süluk) özetidir. Selim Pusat gerçek zamanın ötesinde, tarihin derinliklerinde yaşamaktadır. Öyle ki genel Türk tarihi ve manevi hayatı -burada sadece İslam değil İslam öncesi dini hayat da düşünülmelidir- *Ruh Adam*'da âdeta Selim Pusat'ın şahsî tarihine ve yaşam pratiklerine dönüşür.

Selim Pusat, romanın başlarında tasvip etmediği tasavvufi durumu kendinden on beş yaş küçük Güntülü'ye âşık olunca yaşamaya başlar. İnkâr ettiği dini ve tasavvufi hususlar yaşamının bir parçası hâline gelir. Bu, kahramanın yaşadığı ruhsal çatışmanın esasını teşkil eder. Esasen tasavvufun insanı olgunlaştıran boyutu önemlidir. Ancak o, aynı zamanda istismara açık bir alandır. Dini yıkmak veya bozmak isteyen kişiler tasavvuf üzerinden onu yıkmaya ve bozmaya çalışacaktır. Hallac-ı Mansur'u okuduktan sonra tasavvufun saçmalığına inanan Selim Pusat'ın bu noktadaki hassasiyeti önemlidir. Çünkü Şarkiyatçıların İslam'a zarar vermek için kullandığı ana unsur Hallac-ı Mansur ve ona benzer diğer mutasavvıflardır. Bu noktada Edward Said'in tespit ettiği tasavvufi istismar durumunu Selim Pusat bireysel tecrübesiyle yaşamıştır. Selim Pusat, eleştirmesine rağmen mistik bir ruh

⁴Selim Pusat'ın manevi yolculuğunun, onun tarihe olan büyük hayranlık ve ilgisi nedeniyle destansı bir yolculuk olarak da okunması mümkündür. Bu konuda yapılan bir çalışma için bk. Çopur, Gürkan, (2012). "*Ruh Adam Romanında Kahramanın Sonsuz Yolculuğu: Yasak Aşk'ın Döngüsü*", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 7/3, 837-844.

hâleti yaşamaktadır. Bu ruh hâletini yabancılaşma veya ruh göçü olarak da okumak mümkündür. Çünkü o, etrafındaki herkesten uzaklaşırken maziye sığınır. Bu sığınma da bir nevi manevi kaçıştır. *Ruh Adam* romanını bu açıdan okumak faydalı olacaktır.

Edebi eseri, Batı kaynaklarına göre yorumlamak esas kabul edildiği için çoğu zaman kültürümüzün yaşamsal pratikleri görmezden gelinmiş, yazarın kültürel birikimi bir tarafa itilmiştir. Şüphesiz Hüseyin Nihal Atsız, modern bir yazardır. Bu sebeple onu okurken modern çağı yapan değerleri iyi bilmek gerekir. Ancak onun milli değerlere sahip çıkan tarafı ciddiye alınmalı ve öne çıkarılmalıdır. Böyle bir okuma, onu tam olarak anlamamızı sağlayacaktır. Türk tarihini ve Türk manevi hayatını bilmeden eser hakkında yapılan yorumlar daima eksik kalacaktır. Batı kaynaklarına göre roman okumaları elbette yapılabilir. Araştırmacının, yabancı kaynaklara mesafeli durması elbette doğru değildir. Fakat milli unsurları dikkate alarak yapılan araştırmalar *Ruh Adam* gibi eserlerin dünyasını okura daha da iyi açacaktır.

Hüseyin Nihal Atsız, Türkçü bir yazar olarak sadece İslam Öncesi Türk Tarih ve Edebiyatı'nı işlediği söylenmektedir. Eserlerinde Türkçülüğü öne çıkarmaya çalışır. Ancak onun, tarihi sadece İslam Öncesi Türklerden ibaret görmediği *Ruh Adam* ve diğer romanlarında görülmektedir. İnançsız bir kahraman olarak Selim Pusat'ın, özellikle âşık olduktan sonra, yaşadığı ruhi tecrübe bu durumu gösterir. Bilhassa mahşer sahnesi Türk romanında eşsiz bir sahne olarak yerini almıştır. Çünkü mahşerde, İslam öncesi dönemin bireylerini, tarihi şahsiyetlerini ele aldığı gibi, İslami dönemin önemli elemanlarını da anlatır. O, Türklük tarihine bir bütün olarak yaklaşır. Diğer taraftan romanda dikkati çeken diğer bir husus, Selim Pusat'ın dine karşı bazı tasavvufi anlayışlara olduğu gibi, olumsuz bir tavır içinde olmadığıdır. Yazılarında da tasavvufu, şirk unsuru olarak görüp onu saçmalıklarla suçlarken dine karşı son derece saygılı bir tutum takınır.

Kaynaklar

- Atsız, Hüseyin Nihal (1951). Başlıksız [Şiir]. Orkun s. 44. sayfa 5.
- . (1969). "Dindar ve Mutaassıp Bayanın Türklüğe Hakaretleri". Ötüken, sayı: 64. *Makaleler III*, 441-451.
- . (1997). *Türk Edebiyat Tarihi*. İstanbul: İrfan Yayınevi.
- . (2015). *Ruh Adam*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- . (2019). *Dalkavuklar Gecesi-Z Vitamini*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- . (2019a). *Deli Kurt*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Campbell, Joseph (2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Çopur, Gürkan (2012). *Ruh Adam Romanında Kahramanın Sonsuz Yolculuğu: Yasak Aşk'ın Döngüsü*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 7/3, 837-844.
- Dellaloğlu, Besim F. (2016). *Modernleşmenin Zihniyet Dünyası Bir Tanpınar Fetişizmi*. Ankara: Kadim Yayınları.

- Eliade, Mircea (1994). *Ebedi Dönüş Mitosu*. çev. Ümit Altuğ. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Ercilasun, Bilge (2001). “Modern Türk Edebiyatında Ahiret Kavramı”. *Türkbilig*, sayı: 2, 40-45.
- . (2018). *Atsız-Türkçülüğün Mistik Önderi*. İstanbul: Panama Yayıncılık.
- Fazlur Rahman (2014). *İslâm*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Güngör, Erol (1991). *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hatiboğlu, İbrahim (2001). “İsrailiyat”, TDV İslam Ansik., C.23, s. 199-202.
- Jung, C. G. (1999). *Keşfedilmemiş Benlik*. çev. Canan E. Sılay. İstanbul: İlhan Yayınevi.
- . (2005). *Dört Arketip*, çev. Zehra Aksu Yılmaz. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kara, Mustafa (2019). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kolcu, Ali İhsan (2013). *Türk Romanı El Kitabı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Levend, Ağâh Sırrı (1984). *Divan Edebiyatı-Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Lings, Martin (1986). *Tasavvuf Nedir?*, çev. Harun Şencan. İstanbul: Akabe Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yasar (2005). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*. Ankara: TTK Yayınları.
- Özdemir, Cihan (2019). *Hüseyin Nihal Atsız Hayatı Fikirleri Ve Romanları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Özdemir, Hakkı (2019). “Türk Modernleşmesinde Bir Anomali: Ruh Adam”. *Şiar Dergisi*, sayı: 21, 6-9.
- Parla, Jale (2012). *Türk Romanında Yazar ve Başkalaşım*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, Jale (2016). *Don Kişot’tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Said, Edward (1998). *Oryantalizm*, çev. Nezihe Uzel. İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Sanlı, Ferit Salim (2010). *Türkçülük Akımında Din Olgusu Üzerine Aykırı Bir Yaklaşım: Hüseyin Nihal Atsız Ve Fikirleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi: Ankara.
- Savaş, Metin (2018). *Sevda Gibi Bir Gizli Emel-Ruh Adam Üzerine Çözümlemeler*. Ankara: Tün Kitap Yayınları.
- Sertkaya, Osman F. (1987). *Hüseyin Nihâl Atsız*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Şahin, Muzaffer-Altuntaş, Halil (2011). *Kur’an-ı Kerim Meali*. Ankara: DİB Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1997). *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

- Tuncer, Mustafa (2015). *Kur'an'da Cin ve Şeytan*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Wellek, René, Warren, Austin (2011). *Edebiyat Teorisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yılmaz, Toygun (2019), *Hüseyin Nihal Atsız'ın Din ve Toplum Görüşleri*.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi: Kars.